

НАУКОВЕ ЖИТТЯ

УДК [94:327.82/.83(477:438):316.486.4(=161.2=162.1)]”19/20”

DOI <https://doi.org/10.33402/up.2026-20-11>

Микола ЛИТВИН

доктор історичних наук, професор

завідувач відділу «Центр дослідження українсько-польських відносин»

Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-1010-2329>

e-mail: lytvynmr@gmail.com

УКРАЇНА – ПОЛЬЩА: ДОЛАЮЧИ ТРАВМИ ВІЙН ТА МІЖНАЦІОНАЛЬНИХ ПРОТИСТОЯНЬ НОВІТНЬОЇ ДОБИ

Актуалізовано важливі наукові та громадсько-політичні заходи 2025 р., у які вступали українсько-польського діалогу у науковій та пам'яткоохоронній сферах. Зокрема, проаналізовано передумови та результати роботи Круглих столів істориків України (відбулись 2025 р. у Києві, Івано-Франківську, Луцьку), Всеукраїнського круглого столу «Повернення історичної пам'яті про українців Закарпаття». Стверджено важливість «Заяви представників історичної спільноти України щодо намірів деяких політичних сил Польщі на законодавчому рівні засудити діяльність УПА та ОУН(б), прирівнявши її до тоталітарних режимів нацизму та комунізму», а також «Комюніке Міністерства культури України і Міністерства культури і національної спадщини Республіки Польща щодо результатів діяльності Українсько-польської Робочої групи у справах гідних поховань у 2025 році».

Учасники дискусії визначили доцільним запропонувати польським партнерам відновити діяльність українсько-польського Форуму істориків, Форуму партнерства, Українсько-польської історичної комісії Національної академії наук України та Польської академії наук. Стверджено, що вони повинні стати додатковими майданчиками для розвитку конструктивного діалогу, переведення чутливих питань у площину фахових дискусій із польськими колегами-істориками, об'єктивності в оцінках подій спільної історії, запобігання провокаціям, а також протидії дезінформації та розпалюванню ворожнечі між українським та польським народами. У статті стверджено, що спільна пам'ять і готовність до порозуміння зближують українські та польські народи в ім'я спільних цінностей, заснованих на християнській традиції, повазі до прав людини, добросусідстві в Європі та спротиві російському імперіалізму.

Ключові слова: Україна, Польща, історія, політика, культура, пам'ять, війна.

З метою активізації українсько-польського наукового діалогу щодо вивчення дискусійних проблем новітньої історії України, зокрема військово-політичного протистояння на Волині й Галичині у першій половині ХХ ст., представники наукової спільноти та влади провели низку круглих столів, присвячених вказаній тематиці. Зокрема, 20 червня 2025 р. міністр закордонних справ України Андрій Сибіга організував круглий стіл з провідними українськими істориками та експертами з українсько-польських відносин. Участь у зустрічі також взяли заступник міністра Олександр Міщенко, посол України у Польщі Василь Боднар, заступник міністра культури та стратегічних комунікацій Андрій Наджос, представники Верховної ради України, Українського інституту національної пам'яті України та

провідних університетів – Володимир Сергійчук, Володимир В'ятрович, Оксана Каліщук, Антон Дробович, Оксана Ісаюк, Ігор Гирич, Володимир Тилішак та ін. Його учасники підтримали важливість врегулювання чутливих питань на основі об'єктивних історичних фактів, взаємного розуміння та шанобливого ставлення до історичної пам'яті народів України та Польщі. У цьому контексті було відзначено позитивну динаміку діяльності українсько-польської Робочої групи з історичних питань під егідою Міністерства культури та стратегічних комунікацій, продовження пошукових і ексгумаційних робіт на території обох країн. З огляду на чутливість історичних питань у відносинах України та Польщі, а також появу небезпечних тенденцій політизації історії, учасники дискусії визначили доцільним запропонувати польським партнерам відновити діяльність українсько-польського Форуму істориків та Форуму партнерства. Стверджено, що вони повинні стати додатковими майданчиками для розвитку конструктивного діалогу, переведення чутливих питань у площину фахових дискусій із польськими колегами-істориками, об'єктивності в оцінках подій спільної історії, запобігання провокаціям, а також протидії дезінформації та розпалюванню ворожнечі між українським та польським народами (Андрій Сибіга зустрівся з провідними істориками..., 2025).

Наукові дискусії продовжено на 2-му круглому столі істориків 9 липня 2025 р. у Прикарпатському національному університеті ім. В. Стефаника. Його учасники обговорили складні питання українсько-польсько-радянських міждержавних і міжнаціональних відносин на прикордонні минулого століття, насамперед передумови, перебіг та етнополітичні наслідки військово-політичного протистояння в Галичині та на Волині. Модерували захід заступник міністра закордонних справ України, кандидат юридичних наук Олександр Міщенко та в. о. ректора Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника (нині – Карпатський національного університету ім. В. Стефаника), доктор політичних наук Ігор Цепенда. Із пропозиціями на заході виступили: завідувач відділу «Центр дослідження українсько-польських відносин» Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, доктор історичних наук Микола Литвин та старший науковий співробітник відділу новітньої історії цього Інституту, кандидат історичних наук Микола Посівнич. Зокрема, М. Литвин нагадав присутнім, що українсько-польська тематика актуалізована у колективних монографіях Інституту: «Українсько-польські відносини. Новітня доба» (Львів, 2020), «За свободу. Українсько-польський діалог та спроби порозуміння» (Львів, 2021), «Росія–Україна: зради, союзи, війни» (Львів; Тернопіль, 2022), серійному виданні – «Українські маркери історії Польщі: від початків формування до Великої війни», «Українські маркери історії Польщі: виклики міжвоєнної доби ХХ століття», «Українські маркери історії Польщі: трансформації другої половини ХХ – початку ХХІ століття» (Львів; Суми, 2024). У зв'язку з цим заініціював Міністерству закордонних справ України заснувати спеціальний фонд закупівлі фахової літератури з історії міжнародних відносин, зокрема українсько-польсько-радянських відносин, для посольства у Варшаві й консульств України, державних і недільних українських шкіл, громадських товариств у Польщі. Поінформував, що наступна міждисциплінарна монографія «Російський чинник українсько-польських відносин новітньої доби: політичні засади, (не)ре-

алізація планів, засоби протидії» має вийти 2027 р. Новаторські архіографічні та історичні студії апробаційного характеру науковці Інституту та партнери Центру з інших установ (Василь Гулай, Оксана Каліщук, Руслана Давидюк, Богдан Гудь, Галина Боднар, Володимир Поліщук, Василь Ільницький, Оксана Карліна, Мар'ян Мудрий, Іван Пусько, та ін.) регулярно друкуються у збірнику «Україна–Польща: історична спадщина і суспільна свідомість» (Співпраця з Міністерством закордонних справ України., 2025).

Далі доповідач довів необхідність відновлення на базі різних академічних структур НАН України і Польської академії наук (ПАН) міжнародних наукових семінарів «Україна–Польща: важкі питання», які призупинено 2010 р. Він нагадав, що міждисциплінарні семінари традиційно організовувались у Варшаві, Торуні, Луцьку й Львові, у ході яких узгоджувалась толерантна оцінка дискусійних історичних питань (наприклад, бойова та пропагандивна діяльність Української повстанської армії на Волині, акції Армії крайової у ході депортації українського населення, провокативні дії підрозділів нацистської армії та Наркомату внутрішніх справ СРСР на прикордонні). Історик запропонував терміново відновити роботу Польсько-української історичної комісії (призупинила працю 2010 р. після смерті її багаторічного співголови, директора Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, академіка НАН України та іноземного члена ПАН Ярослава Ісаєвича та зміною політичної кон'юнктури, коли владу очолив Віктор Януковича, зробивши акцент на російсько-українську історичну комісію, підготовку спільних праць з історії України та Росії). М.Литвин запропонував дирекції Волинського краєзнавчого музею викласти на своєму сайті унікальний архів усноісторичних записів українців, чехів і поляків про українсько-польсько-радянські протистояння періоду Другої світової війни, яку впродовж десятиліть за ініціативою уже згаданого Я. Ісаєвича (його батько був уродженцем Волині, членом Української Центральної Ради) записав кандидат історичних наук, здобувач Центру дослідження українсько-польських відносин Іван Пусько (Іван Пушук). Як відомо, цей краєзнавець зібрав понад 1300 звукозаписів, інтерв'ю з учасниками та очевидцями трагічних протистоянь на Волині та Холмщині. М. Литвин розповів, що науковці львівського Центру за фінансової підтримки центральної та обласних адміністрацій, нового керівництва Українського інституту національної пам'яті могли би започаткувати творення археографічної бази про десятки тисяч убитих та біженців з Волині у період Другої світової війни. Маловідомі документи в архівах України, Ізраїлю, Польщі, Німеччини, та інших країн зібрав старший науковий співробітник Центру, доктор історичних наук Андрій Боляновський. Для поширення новітніх нарацій з історії двох країн, їхніх багатовікових взаємин постає потреба заініціювати фінансову підтримку влади підготовки україномовної «Історії Польщі» та польськомовної «Історії України». М. Литвин закликав центральну владу продовжити спільні розкопки фахівців не лише польських, а й українських жертв військово-політичного протиборства у 1939–1947 рр. на території обох сусідніх країн.

Учасник заходу Микола Посівнич вважає, що українські дослідники повинні продовжувати дослідження Українського визвольного руху першої половини ХХ ст., зокрема на новому археографічному матеріалі показувати героїзм і тра-

гізм діячів Організації українських націоналістів (ОУН) та командування УПА. В обговоренні різних аспектів проблеми взяли участь також львівські історики, політологи, спеціалісти з міжнародних відносин Святослав Шеремета, Любомир Хахула, Богдан Гудь, Ігор Гурак та ін. (Співпраця з Міністерством закордонних справ України..., 2025).

Вказану проблематику продовжено обговорювати у Волинському національному університету ім. Лесі Українки, де 14 серпня 2025 р. відбувся 3-й науковий круглий стіл істориків. Модератор заходу заступник міністра МЗС України Олександр Міщенко подякував науковцям Центру дослідження українсько-польських відносин Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України за практичні пропозиції щодо активізації наукового діалогу між двома країнами. Його керівник М. Литвин розповів присутнім про нову ініціативу Інституту історії НАН України та Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України щодо упорядкування збірника документів, присвяченого українсько-польським відносинам новітньої доби. На заході виступили також директор Українського інституту національної пам'яті Олександр Алфьоров, а також відомі історики – Іван Патриляк, Леонід Зашкільняк, Людмила Стрільчук, Оксана Каліщук, Микола Кучерепа, Олег Павлишин та ін. Результати вказаних зустрічей мають бути обговорені на заключному науковому круглому столі у Києві.

Трагічну складову міждержавних відносин – перебіг та наслідки депортації українців із пограниччя у середині ХХ ст. обговорено на Всеукраїнському круглому столі «Повернення історичної пам'яті про українців Закарпаття», який відбувся 14 вересня 2025 р. в Історико-меморіальному музеї М. Грушевського у Києві. Його ініціаторами виступили Український інститут національної пам'яті, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, а також громадські структури – Київське товариство депортованих українців «Холмщина» ім. М. Грушевського, Київське товариство «ЛемКиїв». До звернувся новий керівник УІНП О. Алфьоров, ствердивши важливість активізації пам'ятко-охоронних заходів, пов'язаних із українсько-польсько-радянсько-німецькими відносинами у період Другої світової війни, трагічними депортаціями сотень тисяч українців із Закарпаття в підкарпатську Україну та північно-західні регіони Польщі. Цей стіл модерував член Ради Львівського обласного суспільно-культурного товариства «Надсяння» Микола Литвин. Дискутанти заходу – громадські активісти, історики та політологи, музеєзнавці зокрема Віталій Титич, Світлана Панкова, Святослав Шеремета, Тарас Літковець, О. Каліщук та ін. ще раз нагадали присутнім про суспільно-політичні передумови, перебіг та демографічні уроки злочинних депортацій цивільного населення із Надсяння, Холмщини, Західної Бойківщини й Лемківщини у 1944–1951 рр., а також презентували оригінальні збірники та монографії українських та зарубіжних учених (зокрема Миколи Іваника, Ігоря Галагіди, які написані у ході виконання міжнародного проекту Українського католицького університету «Жертви українсько-польського протистояння 1939–1947 рр.» за підтримки Фонду катедр українознавства) (Співпраця з Міністерством закордонних справ України..., 2025).

Виступаючі подали різні пропозиції щодо подальшого дослідження міждисциплінарної проблеми, формування нової культури депортованих українців, по-

ляків, чехів та інших народів. М. Литвин вважає, що тогочасні депортації стали засобом репресій, підступним інструментом національної політики тоталітарних і авторитарних режимів по різні боки кордону. Депортаційні акції неодноразово застосовувала імперська Росія, коли брутально виселяла із Запорізької Січі козаків, масовими були депортації мешканців із прифронтової зони у період Першої світової війни, особливо із Холмщини, великих міст Галичини. Як свідчать дослідження українських і польських учених, масовим були виселення – насамперед поляків (9,8 тис.) і українців (7,1 тис.) у листопаді 1942 р. – серпні 1943 р. уже нацистською адміністрацією; така політика гітлерівців спровокувала стихійні відплатні акції за участю української та польської самооборони. Таку ж злочину практику застосовувала сталінська влада напередодні, і в ході Другої світової війни. Зокрема, лише з УРСР в 1936–1952 рр. на сталінські спецпоселення брутально виселено півмільйона українців, поляків, німців, кримських татар, греків та ін. Лише із українсько-польського пограниччя у 1944–1951 рр. депортовано понад 700 тис. західних українців. Зауважено, що сталінська влада наприкінці війни висилала із німецько-польського прикордоння більше 2 млн місцевих німців, у помешкання яких невдовзі передали сотням тисяч депортованих у 1944–1947 рр. українців і поляків із Галичини. При цьому ще раз наголошено, що підступний радянський план переділу давніх кордонів, а відтак нових депортацій місцевого населення на конференціях в Тегерані, Ялті, Потсдамі підтримали лідери США, Великобританії, Франції (Депортації на українсько-польському пограниччі..., 2025).

Учасники круглого столу пропонували керівництву УІНП створити каталог найважливіших пам'яток історії та культури українців у Польщі. Кремлівська влада про етнокультурні втрати окремих народів не зважала. У зв'язку з цим вартувало би узагальнити доробок наших колег: про духовні святині Надсяння і Холмщини (Петро Слободян), «польський» літопис еміграції Української Народної Республіки (Станіслав Стемпень, Ян Пісулінський, Олександр Колянчук, Руслана Давидюк, Андрій Портнов), долю українських військових поховань у Варшаві, Вадовицах, Перемишлі, Ланцуті, Александрові Куявському, Каліші, Щейорно, Любліні (Олександр Колянчук, Збігнєв Карпусь), літопис еміграційної української періодики (Омелян Вішка, Євген Місило), життєдіяльність українців Варшави (Роман Шагала, Олег Павлишин), українську кухню Польщі (Єва Шагала), перебіг депортації та долю депортованих західних українців у 1944–1951 рр. (Юрій Макар, Віталій Макар, Юрій Сливка, Наталя Данилиха, Юлія Павлів, Володимир Баран, Володимир Кіцак, Олег Бажан, Володимир Сергійчук, Тетяна Пронь, Євген Місило, Микола Сивіцький, Роман Дрозд, Богдан Гук, Ігор Галагіда, Ян Пісулінський, Гжегож Мотика), українсько-польсько-радянське військово-політичне протистояння у роки Другої світової війни (Іван Патриляк, Володимир В'ятрович, Богдан Гудь, Оксана Калішук, Людмила Стрільчук Любомир Хахула, Олег Піх, Гжегож Мотика, Гжегож Грицюк, Леон Попик), репресії проти душпастирів Греко-Католицької Церкви у Польщі після 1944 р. (Михайло Козак, отець Богдан Прах), пам'ятки культури Підляшшя (Юрій Гаврилук), музеї Лемківщини (Ірина Гах), долю архіву Наукового товариства імені Т. Шевченка у Польщі (Галина Сварник), історію пам'ятних знаків на честь

депортованих у ході операції «Вісла» (Михайло Козак) (Депортації на українсько-польському пограниччі..., 2025).

М. Литвин зауважив присутнім у меморіальному музеї, що чекають друку неопубліковані праці кращого учня Михайла Грушевського – Івана Крип'якевича про його Малу Батьківщину – Холмщину із колекції відділу рукописів Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника.

Учасники круглого столу вважають, що порушена тема не вичерпала археографічний потенціал. М. Литвин зауважив, що окремі українські дослідники подавали операцію «Вісла» на північно-західні землі Польщі (близько 150 тис. депортованих) як лише злочин польського комуністичного режиму. Щоправда, нові документи підтверджують: акція «Вісла» (першоназва «Схід») проводилася за участю польських спецслужб, регулярного війська одночасно із аналогічними депортаціями «Захід» (західні області УРСР, понад 77 тис. депортованих) і «Південь» (південний регіон України і Молдови). Водночас переселено чехів із Волині й русинів-українців із Східної Словаччини до Волині. Аналогічно здійснено операцію «Північ». Організатором цих масових операцій виступив сталінський режим та його «союзники» - прокомуністичні керівники Польщі та Чехословаччини. Матеріали про ці злочини 1939–1951 рр. запропоновано опублікувати в обласних книг серії «Реабілітовані історією» (Депортації на українсько-польському пограниччі..., 2025).

Доповідачі та дискусанти неодноразово пропонували долучати до проблеми правників-міжнародників, які мали би ще раз системно переглянути тогочасне національне законодавство СРСР/Росії, ПНР, Чехословаччини, проаналізувати важливі міжнародно акти: IV Гаазьку конвенцію про закони і звичаї на Суходолі (18 жовтня 1907 р.), Конвенцію ООН про запобігання злочину геноциду та покарання за нього (9 грудня 1948 р.), Резолюцію Ради безпеки ООН № 780 щодо етнічних чисток (6 жовтня 1992 р.), Римський статут міжнародного кримінального суду (17 липня 1998 р.). Вказане дозволяє кваліфікувати діяльність комуністичних влад СРСР і Польщі злочином проти людяності. Документи засвідчують, що вона мала примусовий характер, стосувалися групи населення за національною ознакою, проводилися за участю війська за відсутності правових підстав, спричинила умисне страждання родинам, включно з малолітніми дітьми і особами похилого віку. Операцію «Вісла» 1947 р. однозначно треба вважати етноцидом комуністичних режимів СРСР, Польщі та Чехословаччини, бо вона мала за мету примусове вигнання населення етнічної групи з конкретного регіону району для його денационалізації (Депортації на українсько-польському пограниччі..., 2025).

Присутні наголошували на необхідності подальшого маркування місць пам'яті скривджених, організації громадських акцій за участю суспільно-культурних товариства депортованих «Лемківщина», «Надсяння», «Холмщина», «Любачівщина» у місцях встановлення пам'ятних знаків – Львові, Самборі, с. Сокольники під Львовом, Тернополі, Чорткові, Рівному, Володимирі-Волинському, Луцьку, с. Мариновому на Одещині, хуторі Бескид (Калуський район Івано-Франківської області). На жаль, новітня російсько-українська війна не дозволяє реанімувати будівництво музейного комплексу культури та побуту депортованих українців при

Історико-краєзнавчому музеї у м. Винниках під Львовом. Виступаючі актуалізували також функціонування національної топоніміки українсько-польського пограниччя, необхідність вживання української історичної топоніміки (Депортації на українсько-польському пограниччі..., 2025). Насамкінець учасники круглого столу ствердили необхідність проведення пропам'ятних заходів депортованих у середині ХХ ст., не лише регіональному, але й всеукраїнському рівнях. Прийнято також звернення до уряду та Верховної ради щодо удосконалення підзаконних актів та оптимізації діяльності УІНП.

Актуальні проблеми сучасних українсько-польських відносин, зокрема виклики новітньої російської агресії обговорено також на чергових Яремчанських українсько-польських зустрічах (18–19 вересня 2025 р.), в яких взяли участь провідні історики, політологи, дипломати, громадські діячі, представники органів влади України, Польщі та Чехії. На засіданнях обговорено українсько-польські відносини в історичній ретроспективі; особливу увагу приділено актуалізації формування нових регіональних союзів у Центральній Європі.

Чималий науковий і суспільний резонанс спричинила «Заява представників історичної спільноти України щодо намірів деяких політичних сил Польщі на законодавчому рівні засудити діяльність УПА та ОУН(б), прирівнявши її до тоталітарних режимів нацизму та комунізму» від 1 жовтня 2025 р., яка була відкрита для підписання істориками, що поділяють вказані ідеї думки й виступають за збереження конструктивних відносин із Польщею, стратегічним партнером України (Відкрита заява представників історичної спільноти України, 2025). Підписанти із занепокоєнням сприйняли ініціативу окремих політиків щодо внесення змін до законодавчих актів Польщі з метою засудження УПА та ОУН (Бандери). Українські науковці ствердили, що вказані нововведення в односторонньому порядку визначають українців винними за усі події Волинської трагедії 1943 р., наголосивши на деполітизації спільної історичної спадщини, насамперед трагедій, які спричинили масові жертви. Історики закликали до творення об'єктивного дослідження усіх обставин не лише вчинення злочинів, а й етнополітичних причин, які призвели до тогочасного протистояння. Є потреба також в експертизах щодо впливу спецпідрозділів окупаційних режимів СРСР та нацистської Німеччини на українсько-польське міжетнічне протиборство. Українські вчені вважають сумнівними спроби польських колег прирівняти антиімперську, національно-визвольну за своєю суттю, діяльність УПА та ОУН(Б) до геноцидальних практик неоімперських тоталітарних режимів нацистів і комуністів. Українські вчені заініціювали відновити формат фахових дискусій в рамках Форуму істориків України та Польщі, що, на їхню думку, в умовах новітньої російської агресії проти України посилить співпрацю обох народів. Стверджено що можливе прийняття Варшавою згаданого проєкту викличе негативну реакцію в Україні. Відповідно до існуючої практики українська сторона також буде змушена вживати дзеркальних заходів та приймати на законодавчому рівні відповідні акти щодо оцінки дій окремих підрозділів Армії крайової та Батальйонів хлопських, які, як відомо, вчиняли злочинні дії проти мирного українського населення в період Другої світової війни і в перші повосенні роки. (Відкрита заява представників історичної спільноти України..., 2025).

Водночас, підкреслено у заяві, можлива ескалація такого протистояння, в тому числі на законодавчому рівні, відповідатиме насамперед інтересам Москви, яка прагне розсварити сусідів і послабити воюючу Україну. Підписанти закликали зарубіжних колег – істориків, політиків, громадських активістів продемонструвати виваженість в оцінці протистоянь трагічної минувшини. Далі зазначено готовність до об'єктивного, фахового та неупередженого спільного діалогу. Заяву підписали науковці – Сергій Адамович, Олександр Алфьоров, Дмитро Байкеніч, Микола Бандрівський, Микола Бармак, Дмитро Білий, Володимир Бірчак, Лариса Бондарук, Ярослав Борщик, Геннадій Боряк, Володимир В'ятрович, Микола Вітенко, Юрій Волошин, Сергій Волянчук, Ігор Гирич, Андрій Гречило, Ярослав Грицак, Богдан Гудь, Василь Гулай, Ігор Гурак, Василь Деревінський, Мар'яна Долинська, Іван Дробот, Леонід Зашкільняк, Олеся Ісаюк, Ярослав Калакура, Оксана Каліщук, Сергій Квіт, Вахтанг Кіпіані, Юрій Крамар, Станіслав Кульчицький, Микола Кучерепа, Микола Литвин, Віталій Ляска, Олег Однороженко, Василь Орлик, Олег Павлишин, Іван Патриляк, Валентина Піскун, Роман Подкур, Микола Посівнич, Олександр Потильчак, Володимир Сергійчук, Андрій Сова, Ігор Соляр, Наталя Старченко, Людмила Стрільчук, Надія Темірова, Володимир Тилішак, Володимир Трофимович, Надія Халак, Любомир Хахула, Іван Хома, Святослав Шеремета та ін.

Прикметно, що ідеї та наміри вказаної заяви підтримали польські історики та громадські діячі у «Відкритому листі до партнерів істориків, яким небайдужі польсько-українські відносини» (Ігор Каколевський, Міхал Копчинський, Томаш Стриєк, Мацей Яновський, Даріуш Стола, Анджей Фрішке, Базиль Керський та ін.). Польські автори підтримали прагнення української сторони щодо проведення ексгумацій жертв кривавих подій на Волині та в Галичині під час Другої світової війни та закликали до спільних зустрічей і роботи істориків у рамках польсько-українського Форуму істориків. Водночас відзначили, що ці кроки є надзвичайно важливими і правильними і вимагають додаткових зусиль. «Необхідні також освітні заходи та звернення уваги не тільки на те, що нас розділяло в минулому, але й на спільну багату історію та спадщину того, що нас об'єднувало і об'єднує донині. А подій і постатей, що поєднують Польщу і Україну, культуру і історію наших народів, є багато. Поляків і українців поєднує спадщина колишньої Речі Посполитої, історія якої, окрім конфліктів, сповнена взаємних культурних впливів, що формують нашу ідентичність донині. Часто ми не усвідомлюємо цього, оскільки про це не вчать у школі. Так само, як у наших країнах не вчать порівнювати складні шляхи до незалежності сучасних держав – Польщі та України – від кінця Першої світової війни, звертаючи увагу переважно на конфлікти, а не на взаємну співпрацю та спільні цілі. Також недостатньо порівнюють особливості відновлення незалежності Польщі та України в результаті падіння радянського панування в 1989–1991 роках. Чому ми маємо витіснити те, що добре, і забувати про те, що нас об'єднує, зосереджуючи увагу на тому, що нас розділяє?», – ствердили наші польські колеги (List otwarty do Przyjaciół Historyków, którym leży na sercu dobro stosunków polsko-ukraińskich, 2025).

У відповідь Український інститут національної пам'яті 19 листопада 2025 р. висловив подяку польським історикам, політологам, публіцистам за уникнення політизації болючих питань історії, які можуть посилити напруженість і сприяти росій-

ській дезінформації. Водночас наголошено, що вказана проблематика потребує фахового діалогу щодо пошуку правди, а не поспішних законодавчих рішень, здатних поглибити напруження між сусідами. Заявлено про підтримку щодо необхідності просвітницьких та освітніх ініціатив, які демонструють спільний спадок, культурні взаємовпливи, шлях до незалежності обох держав. Висловлено також вдячність за слова солідарності на адресу українських істориків, які в лавах Збройних сил України захищають не лише Україну, а європейську безпеку. Далі підтримано пропозицію колег відновити роботу Форуму істориків України та Польщі, продовжити спільні пошуково-ексгумаційні роботи щодо вшанування жертв протистояння (Подяка Українського інституту національної пам'яті польським історикам за позицію, 2025).

Результати міждержавної співпраці поданні «Комюніке Міністерства культури України і Міністерства культури і національної спадщини Республіки Польща щодо результатів діяльності Українсько-польської Робочої групи у справах гідних поховань у 2025 році» від 16 грудня 2025 р. У документі відзначено, що зустрічі Президента України В. Зеленського з Прем'єр-міністром Республіки Польща Дональдом Туском у 2024 р. відкрили шлях до повернення гідних поховань українців і поляків – жертв воєн і репресій, зокрема під час польсько-українського протистояння 1943–1947 років. 26 листопада 2024 р. ці заяви підтвердили у Варшаві міністри закордонних справ України та Польщі А. Сибіга і Радослав Сікорський. У документі згадано меморандум 2022 р. про співпрацю у сфері національної пам'яті між міністерствами культури обох держав, згідно з яким міністри культури Микола Точицький та Ганна Врублевська відновили пам'яткоохорону співпрацю. Її продовжують нові міністри – Тетяна Бережна та Марта Ценковська, які в листопаді 2024 р. ухвалили рішення створити спільну Робочу групу у справах гідних поховань. Перше засідання Робочої групи відбулося 15 грудня 2024 р. у Львові, на якому заявлено: головним завданням групи стане доведення до розгляду заяв про пошуки та ексгумації (Комюніке Міністерства культури України і Міністерства культури і національної спадщини Республіки Польща..., 2025).

Урядовці зобов'язались виробити правила розгляду таких заяв і дотримання чотирьох складових: права на пошук останків; права на їх ексгумацію; права на поховання у могилах відповідно до національних традицій; права близьких на молитву у місці поховання. Робочим групам вдалося досягти певних результатів під час наступних засідань, зокрема 24 січня у Львові, 30 березня у Варшаві, 25 жовтня у Львові, 14 листопада в Мостиськах та 16 грудня 2025 р. у Варшаві). Урядовці підсумували стан пошуково-ексгумаційних тогорічних експедицій й визнали необхідність подальшої реалізації всіх заяв з урахуванням ресурсів, безпекової ситуації у період новітньої російсько-української війни (Комюніке Міністерства культури України і Міністерства культури і національної спадщини Республіки Польща..., 2025). Водночас обмінялися інформацією щодо оцінок процедур надання дозволів на проведення пошукових і ексгумаційних експедицій відповідно до законодавства двох держав, надали список місць для проведенні цих робіт. Польські колеги на зустрічі в Мостиськах Львівської області 14 листопада 2025 р. передали «pro memoria щодо спрощення процедур», яке запропоновано для внесення змін до законодавства України щодо реалізації права на гідну пам'ять про загиблих. Українські уря-

довці на зустрічі у Варшаві 16 грудня 2025 р. були передали свої пропозиції щодо здійснення аналогічних пошукових та ексгумаційних експедицій в Україні в умовах воєнного стану, та вказаних робіт у Польщі. У результаті влітку 2025 р. проведено спільні ексгумаційні роботи на місці колишнього села Пужники (Тернопільська область) та колишнього села Старі Збоїща (нині в межах Львова), за результатами яких ексгумовані тіла поховано за участі родин жертв, духовенства, представників влади й громадських організацій. Натомість за участі польських колег українські науковці організували пошукові роботи у с. Юречкова (Підкарпатське воєводство). Роботу Робочої групи продовжено 2026 р., зокрема на місці колишнього села Пужники та у Львові (на території колишнього села Голоско), а на території Республіки Польща – у Юречковій. Продовжаться пошуки з українського боку: в Углах, а також у селах Гута Пеняцька (Львівська область) та Острівки (Волинська область). У сусідній державі пошукові експедиції заплановано у селах Сагрині та Ласкові. У згаданому Комюніке справедливо підкреслено: спільна пам'ять і готовність до порозуміння мають зближувати сусідні народи в ім'я спільних цінностей, заснованих на християнській традиції, повазі до прав людини та спротиві кремлівському імперіалізмові (Комюніке Міністерства культури України і Міністерства культури і національної спадщини Республіки Польща..., 2025).

Науковці та громадські діячі України переконані, що спільні зусилля істориків двох сусідніх країн допоможуть зміцнити партнерство, важливе для майбутнього двох народів.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

Андрій Сибіга зустрівся з провідними істориками та експертами з українсько-польських відносин. (2025). <https://mfa.gov.ua/news/andrij-sibiga-zustrivysya-z-providnimi-istorikami-ta-ekspertami-z-ukrayinsko-polskih-vidnosin>

Відкрита заява представників історичної спільноти України. (2025). <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/vidkryta-zayava-predstavnykiv-istorychnoyi-spilnoty-ukrayiny-otwarte-oswiadczenie-przedstawicieli-srodowiska-historycznego-ukrainy>

Депортації на українсько-польському пограниччі 1944-1951 років як об'єкт та суб'єкт культурної пам'яті, історичної політики. (2025). <https://www.inst-ukr.lviv.ua/uk/news/news/?newsid=1455>

Комюніке Міністерства культури України і Міністерства культури і національної спадщини Республіки Польща щодо результатів діяльності Українсько-польської Робочої групи у справах гідних поховань у 2025 році. (2025). <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/komyunike-ministerstva-kultury-ukrayiny-i-ministerstva-kultury-i-nacionalnoyi-spadshchyny-respubliky-polshcha-shchodo-rezultatov-diyalnosti-ukrayinsko-polskoyi-robochoyi-grupy-u-spravah-gidnyh-pohovan-u-2025-roci>

Подяка Українського інституту національної пам'яті польським історикам за позицію. (2025). <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/podyaka-ukrayinskogo-instytutu-nacionalnoyi-pamyati-polskym-istorykam-za-pozyciyu-podziekowanie-ukrainskiego-instytutu-pamieci-narodowej-dla-polskich-historykow-za-stanowisko>

Співпраця з Міністерством закордонних справ України: активізація наукових досліджень щодо вивчення українсько-польського військово-політичного протистояння у середині ХХ століття. (2025). <https://www.inst-ukr.lviv.ua/uk/news/news/?newsid=1441>

List otwarty do Przyjaciół Historyków, którym leży na sercu dobro stosunków polsko-ukraińskich. (2025). https://www.petycjeonline.com/list_otwarty_do_przyjacio_historykow_ktorym_ley_na_sercu_dobro_stosunkow_polsko-ukrainskich

REFERENCES

Andrii Sybiha zustrivsia z providnymy istorykamy ta ekspertamy z ukrainsko-polskykh vidnosyn. (2025). <https://mfa.gov.ua/news/andrij-sibiga-zustrivsia-z-providnimi-istorikami-ta-ekspertami-z-ukrayinsko-polskih-vidnosin> (in Ukrainian).

Vidkryta zaiava predstavnykiv istorychnoi spilnoty Ukrainy. (2025). <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/vidkryta-zayava-predstavnykiv-istorychnoyi-spilnoty-ukrayiny-otwarte-oswiadczenie-przedstawicieli-srodowiska-historycznego-ukrainy> (in Ukrainian).

Deportatsii na ukrainsko-polskomu pohranychchi 1944-1951 rokiv yak obiekt ta subiekt kulturnoi pamiaty, istorychnoi polityky. (2025). <https://www.inst-ukr.lviv.ua/uk/news/news/?newsid=1455> (in Ukrainian).

Komiuнике Ministerstva kultury Ukrainy i Ministerstva kultury i natsionalnoi spadshchyny Respubliki Polshcha shchodo rezultativ diialnosti Ukrainsko-polskoi Robochoi hrupy u spravakh hidnykh pokhovan u 2025 rotsi. (2025). <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/komyunike-ministerstva-kultury-ukrayiny-i-ministerstva-kultury-i-nacionalnoyi-spadshchyny-respubliki-polshcha-shchodo-rezultativ-diyalnosti-ukrayinsko-polskoyi-robochoyi-grupy-u-spravah-gidnyh-pohovan-u-2025-roci> (in Ukrainian).

Podiaka Ukrainskoho instytutu natsionalnoi pamiaty polskym istorykam za pozytsiiu. (2025). <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/podyaka-ukrayinskogo-instytutu-nacionalnoyi-pamyati-polskym-istorykam-za-pozyciyu-podziekowanie-ukrainskiego-instytutu-pamieci-narodowej-dla-polskich-historykow-za-stanowisko> (in Ukrainian).

Spivpratsia z Ministerstvom zakordonnykh sprav Ukrainy: aktyvizatsiia naukovykh doslidzhen shchodo vyvchennia ukrainsko-polskoho viiskovo-politychnoho protystoiannia u seredyni KhKh stolittia. (2025). <https://www.inst-ukr.lviv.ua/uk/news/news/?newsid=1441> (in Ukrainian).

List otwarty do Przyjaciół Historyków, którym leży na sercu dobro stosunków polsko-ukraińskich. (2025). https://www.petycjeonline.com/list_otwarty_do_przyjacio_historykow_ktorym_ley_na_sercu_dobro_stosunkow_polsko-ukrainskich (in Polish).

Mykola LYTVYN

Doctor of Historical Sciences (Dr hab. in History), Professor,
Head of the Department «Center for Ukrainian-Polish Relations Research»

Ivan Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies of NAS of Ukraine

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-1010-2329>

e-mail: lytvynmr@gmail.com

UKRAINE – POLAND: OVERCOMING THE TRAUMA OF WARS AND INTERETHNIC CONFLICTS OF THE MODERN ERA

This publication highlights important scientific and socio-political events of 2025 related to Ukrainian-Polish dialogue in the fields of science and heritage preservation. In particular, it analyses the background and results of the round tables of Ukrainian historians (held in 2025 in Kyiv, Ivano-Frankivsk, and Lutsk) and the All-Ukrainian round table «Restoring the Historical Memory of Ukrainians in Transcarpathia». The importance of the «Statement by representatives of the historical community of Ukraine on the intentions of some political forces in Poland to condemn the activities of the UPA and OUN(b) at the legislative level, equating them with the totalitarian regimes of Nazism and communism», as well as the «Communiqué of the Ministry of Culture of Ukraine and the Ministry of Culture and National Heritage of the Republic of Poland on the results of the activities of the Ukrainian-Polish Working Group on Dignified Burials in 2025».

The participants in the discussion decided it would be appropriate to propose to their Polish partners that they resume the activities of the Ukrainian-Polish Forum of Historians, the Partnership Forum, and the Ukrainian-Polish Historical Commission of the National Academy of Sciences of Ukraine and the Polish Academy of Sciences. It was agreed that these should become additional platforms for the development of constructive dialogue, the transfer of sensitive issues to the realm of professional discussions with Polish historian colleagues, objectivity in the assessment of events in shared history, the prevention of provocations, and countering disinformation and incitement of hostility between the Ukrainian and Polish peoples. The article asserts that shared memory and a willingness to reach understanding bring the Ukrainian and Polish peoples closer together in the name of common values based on Christian tradition, respect for human rights, good neighbourliness in Europe and opposition to Russian imperialism.

Keywords: Ukraine, Poland, history, politics, culture, memory, war.

Дата першого надходження статті до видання: 20.01.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.02.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 09.04.2026

Стаття поширюється
на умовах ліцензії
відкритого доступу CC BY 4.0